

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН, ЩО
ВИНИКАЮТЬ ЩОДО ЕНДАВМЕНТІВ
НАУКОВИХ УСТАНОВ ТА ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ**

Бернацький М. В.,

кандидат юридичних наук, науковий співробітник
відділу методології приватноправових досліджень
Науково-дослідного інституту приватного права і
підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України
(Київ)

У статті розглядається перспективи становлення та розвитку ендавментів наукових установ та закладів освіти як альтернативних джерел фінансування їх діяльності в Україні. Досліджуються перепони, що можуть виникати на шляху створення та наповнення ендавментів та шляхи подолання цих перепон. Розглядаються можливі моделі функціонування ендавментів та способи їх наповнення. Окремо розглядаються приклади вже впроваджених та діючих ендавментів в лідируючих університетах світу.

Ключові слова: ендавмент, заклад вищої освіти, наукова установа, благодійництво, інвестування, органи управління юридичної особи.

ВСТУП

Сучасний стан фінансування наукової та освітньої діяльності в Україні знаходиться в не адекватному сучасним викликам стані. Він не дозволяє здійснювати дослідження світового рівня, особливо в ресурсоемних галузях досліджень. В основному проблему гострого недофінансування відчуває на собі наукова діяльність як в наукових установах так і в закладах вищої освіти, в яких така діяльність здійснюється. Фінансування навчального процесу забезпечується переважно за рахунок оплатного навчання за договорами зі студентами та за рахунок державного замовлення.

Для ілюстрації можна навести такі факти. На наукові дослідження (Research and Development) в середньому на території Європейського Союзу державами членами в 2016 році було виділено 2,03 % від ВВП. Максимальний показник склав 3,25 % від ВВП у Швеції, а мінімальний – 0,44 % від ВВП у Латвії. В перспективі, відповідно до Стратегії «Європа 2020» цей показник має бути доведено до 3 % від ВВП¹.

В Україні цей показник слав в 2106 році 0,48 % від ВВП, з них за рахунок коштів державного бюджету 0,16 % від ВВП, а в 2017 всього 0,45 % від ВВП, а з держбюджету 0,16 % від ВВП². Цей показник є на рівні

¹ Overview of Science, technology and innovation / Official website of Eurostat the statistical office of the European Union. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/science-technology-innovation> (дата звернення 03.11.2018).

² Стан розвитку науки і техніки, результати наукової і науково-технічної діяльності за 2017 рік: аналітична довідка / Міністерство освіти і науки. URL:

найнижчого в порівнянні з країнами ЄС. Враховуючи мету країн ЄС підвищити рівень витрат на наукові дослідження до рівня 3 % від ВВП, наш показник вказує на суттєве недофінансування.

Зазначені вище факти красномовно ілюструють необхідність збільшення фінансування науки в Україні. З метою економії державних коштів можливо здійснити таке збільшення шляхом пошуку і впровадження альтернативних приватних джерел фінансування. Таким джерелом можуть бути, серед інших, ендавменти.

Відповідно до п. 22 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» сталий фонд (ендавмент) закладу вищої освіти – сума коштів або вартість іншого майна, призначена для інвестування або капіталізації на строк не менше 36 місяців, пасивні доходи від якої використовуються закладом вищої освіти з метою здійснення його статутної діяльності у порядку, визначеному благодійником або уповноваженою ним особою.

Загальною ідеєю ендавменту є передача до певного фонду коштів або іншого майна з метою їх інвестування та отримання прибутку, який буде використано на статутну діяльність особи, на користь якої такі внески зроблено.

Зазначене визначення містить в собі певні обмеження. Так внески обмежуються конкретними грошовими сумами або вартістю майна, що не дає змоги здійснити такий внесок у вигляді майнового права, наприклад. Незрозумілим також є обмеження строку інвестування або капіталізації, та встановлення його мінімального розміру в 36 місяців. У випадку можливості залучення коштів із різних джерел, але на менші строки, таке обмеження просто стане перепорою для інвестування.

Для адекватного розгляду перспектив розвитку інституту ендавменту закладів вищої освіти необхідно виділити розуміння самого ендавменту та окремо розглянути його елементи, їх сильні та слабкі сторони, перспективи вдосконалення.

Для цілей цього дослідження пропонується таке визначення ендавменту закладу вищої освіти. Ендавмент – це грошові кошти, майнові права або інше майно, що передані до фонду закладу вищої освіти або наукової установи з метою їх інвестування та спрямування прибутку від такого інвестування на поточну діяльність закладу вищої освіти або наукової установи та реінвестування.

Включення до визначення поняття ендавменту порядку управління внесками, як це закріплено в ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» є недоцільним. Визначення порядку розпорядження внескам має бути окремо врегульовано. Основною метою визначення ендавменту є закріплення безоплатності передачі певного майна, його інвестування та цілей, на які буде спрямований прибуток від такого інвестування.

ФОНД ЯК СТРУКТУРА

Як зазначалося вище, ендавмент може бути створено як структурну частину закладу вищої освіти, так і як окрему юридичну особу. При цьому фонд, як окрема юридична особа може бути створена як закладом вищої освіти, так і бути обрана серед існуючих професійних учасників інвестиційного ринку.

Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» передбачає, що одними зі сфер благодійної діяльності є освіта, наука та наукові дослідження. Серед видів благодійної діяльності виділяє управління благодійними ендавментами. Проценти та дивіденди від управління

благодійними ендавментами призначені для: надання благодійної допомоги бенефіціарам, визначеним благодійниками або уповноваженими ними особами; виконання благодійних програм; спільної благодійної діяльності.

Очевидною перевагою створення окремого фонду для управління ресурсами ендавменту є безперервний та безпосередній контроль та управління його ресурсами. Однак без належного досвіду у сфері інвестування такі позитивні сторони можуть не мати значення.

До складу органів управління такої юридичної особи будуть входити виключно особи, які будуть зацікавлені саме в успішності діяльності з розвитку того закладу вищої освіти або наукової установи, яка їх створила. З іншого боку такі особи також зможуть більш точно контролювати використання ресурсів фонду, та за умови виникнення нестандартних ситуацій – діяти в найдоцільніший спосіб, для досягнення цілей розвитку закладу вищої освіти або наукової установи, в інтересах якої було створено такий фонд.

Недоліком такого підходу є непрофесійність та недосвідченість більшості з осіб, які будуть складати органи управління, що прийматимуть рішення про напрями інвестування ресурсів фонду.

Гарвардський університет для управління своїм портфелем інвестицій у 1974 р. утворив Harvard Management Company (HMC) як структурний підрозділ університету. Власними силами HMC управляє тільки третинною ендавменту, решту надає в управління спеціалізованим командам інших інвестиційних фондів, що забезпечує диверсифікацію фондів та краще бачення ринкових можливостей. Крім ендавменту, HMC управляє ще понад 12 тис. індивідуальних фондів, серед них: пенсійні, трастові та такі, що мають специфічне спрямування (на підтримку дослідницьких центрів, запрошення провідних професорів з інших країн світу тощо)¹. Для управління ендавментами у Колумбійському університеті утворено The Columbia Investment Management Company (IMC), у Принстоні – The Princeton University Investment Co. (PRINCO), у MIT – Massachusetts Institute of Technology Investment Management Co².

Розміщуючи кошти, менеджери фондів переслідують дві основні цілі. Перша – генерувати достатньо високу дохідність для реалізації своїх поточних завдань без використання основної суми капіталу. Друга – зберегти реальну вартість капіталу від інфляції, спрямовуючи частину доходу на збільшення основної суми капіталу. Причому для вимірювання інфляції ендавменти використовують свій власний показник - індекс цін вищої освіти (the Higher Education Price Index (HEPI), який ураховує ціни на товари і послуги, характерні для вищої освіти. Уважають, що HEPI зазвичай перевищує індекс споживчих цін для всіх міських споживачів на 1 %³.

Як видно, університети-лідери створюють окрему юридичну особу для управління коштами ендавменту, однак слід врахувати їх можливості по залученню професіоналів до здійснення такої роботи.

Створення окремої юридичної особи, яка буде здійснювати збір, інвестування та розпорядження ресурсами ендавменту є не обов'язковим, оскільки існують компанії, основним видом діяльності яких є інвестування.

¹ Harvard University Endowment Delivers 15,4 % Return for Fiscal Year 2014 / Harvard Management Company URL: http://www.hmc.harvard.edu/docs/2014_HMC_Endowment_Results_Press_Release.pdf (дата звернення 03.11.2018).

² Шевченко Л. С. Ендавмент-фонди в інвестиційній стратегії зарубіжних університетів // Україна: аспекти праці № 1, 2015, с. 8-16.

³ Singh How M. To Invest Like An Endowment / Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/articles/financial-theory/09/ivy-league-endowments-money-management.asp>. (дата звернення 03.11.2018).

Передавання ресурсів ендавменту в управління професійним фондам носить позитивний характер, оскільки:

- розпорядження внесками буде здійснюватись досвідченими особами;
- рівень ризиків та дохідності контролюваний;
- можливість інвестувати ресурси ендавменту у найширший перелік проектів;
- сторонній контроль за діяльністю професійних фондів з боку контролюючих органів, обов'язкових аудитів тощо.

Недоліком такого підходу є те, що професійний учасник ринку інвестування в першу чергу є зацікавленим у власному прибутку, який буде обумовлено в договорі.

Як видно обидва варіанти щодо створення відокремленої структури або обрання професійного учасника як структури, що інвестуватиме ресурси фонду мають певні недоліки. Ефект від цих недоліків можливо мінімізувати шляхом створення окремої організаційної структури, яка буде діяти виключно в інтересах закладу вищої освіти або наукової установи однак не буде приймати рішення щодо напрямів інвестування, передаючи цю функцію професійним інвесторами, уклавши з ними відповідний договір. Основним завданням цієї структури буде обрання відповідного професійного фонду, захист інтересів закладу вищої освіти у відносинах з професійним фондом, відстоювання інтересів щодо максимізації прибутку, обрання запропонованих професійним фондом інвестиційних програм, управління поточною діяльністю фонду, інші питання операційної діяльності оперативного характеру. Відповідно до ст. 19 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» органами управління благодійних товариств та благодійних фондів є загальні збори учасників, виконавчий орган і наглядова рада. Однак на разі ми пропонуємо не створювати окремий фонд, а в межах закладу вищої освіти або наукової установи створити органи з управління ресурсами фонду. Тому з перерахованих трьох органів у зазначеній статті пропонується створювати лише два: наглядову раду та виконавчий орган. Такий підхід обумовлено тим, що немає необхідності у вищому органі управління юридичною особою – загальних зборів – оскільки юридична особа просто не створюється. Однак все одно залишається необхідність управління ресурсами фонду, тому два інших органи створюються в межах юридичної особи – закладу вищої освіти або наукової установи.

Така структура може бути створена у вигляді опікунської ради, яка збирається з певною періодичністю та виконавчого органу такої ради, який здійснює поточний контроль за ресурсами фонду. Для зменшення фінансових втрат та підвищення прибутковості фонду, членство в таких органах може бути безоплатним та добровільним. Такий підхід також позитивно позначиться на діяльності таких органів, оскільки виключно вмотивовані особи будуть ставати їх членами.

До членів цих органів має бути обов'язково обрано як благодійників, які зацікавлені у цільовому використанні їх пожертв та будуть в певній мірі виконувати функції контролю, так і співробітників закладу вищої освіти або наукової установи, які будуть представляти інтереси закладу або установи і будуть володіти точною інформацією про поточні потреби і їх обсяг.

Така форма не виключить повністю вплив негативних наслідків обох підходів, однак мінімізує їх.

Не можна також залишити поза увагою той факт, що законодавство, на сьогодні фактично не передбачає створення ендавменту без створення окремої юридичної особи. Відповідно до абзацу другого підпункту 170.7.5 пункту 170.7 статті 170 Податкового кодексу України де зазначається, що термін «ендавмент»

означає суму коштів або цінних паперів, які вносяться благодійником у банк або небанківську фінансову установу, завдяки чому набувач благодійної допомоги отримує право на використання процентів або дивідендів, нарахованих на суму такого ендавменту. Тобто відповідно до ПК України обов'язковим є саме передання внеску «у банк або небанківську фінансову установу». Однак зазначене визначення не відповідає визначенню ендавменту, яке закріплене в Законі України «Про вищу освіту», в якому зазначається, що сталий фонд (ендавмент) закладу вищої освіти - сума коштів або вартість іншого майна, призначена для інвестування або капіталізації на строк не менше 36 місяців, пасивні доходи від якої використовуються закладом вищої освіти з метою здійснення його статутної діяльності у порядку, визначеному благодійником або уповноваженою ним особою. Тобто Закон України «Про вищу освіту» визначає ендавмент просто як суму коштів, без зазначення на організаційно-правову форму здійснення діяльності ендавменту, тоді як Податковий кодекс України зобов'язує передавати ці кошти до певної юридичної особи. Звичайно, зазначені нормативні акти регулюють різні правовідносини, однак з метою усунення протиріч між ними пропонуємо внести зміни до абзацу другого підпункту 170.7.5 пункту 170.7 статті 170 Податкового кодексу України зміни і замінити слова «які вносяться благодійником у банк або небанківську фінансову установу» на слова «які передаються у власність набувачу благодійної допомоги строково або безстроково».

Слід також звернути увагу на те, що не обов'язково ініціатором створення ендавменту має бути заклад вищої освіти або наукова установа. Оскільки ендавмент є цільовим фондом, то можливе створення його зацікавленими особами для здійснення наукових, науково-дослідних робіт для отримання результату саме у певній сфері. Для ілюстрації можливо навести наступний приклад. На сьогодні є актуальним перехід від автомобілів з двигуном внутрішнього згоряння до електромобілів. Певна група автовиробників консолідується та створює ендавмент для розробки сучасних акумуляторних батарей для таких автомобілів. Фінансування буде видаватися тим закладами вищої освіти та науковим установам, які запропонують свою участь у такій розробці. Хоча такий спосіб не є прямим шляхом застосування ендавментів учасниками досліджень, однак в ньому може бути застосовано ендавмент модель.

Законодавство не передбачає такої моделі фінансування, оскільки за логікою Закону України «Про вищу освіту» ендавмент має належати саме закладу вищої освіти. Однак усунення такого обмеження може призвести до позитивної зміни, оскільки з одного боку це буде сприяти примноженню наукових досліджень з результатами, а з іншого – сприятиме додатковому фінансуванню навчальних закладів. Тому пропонуємо виключити з назви «сталий фонд (ендавмент) закладу вищої освіти» в Законі України «Про вищу освіту» слова «закладу вищої освіти».

ВНЕСОК

Перше з чого починається процес фінансування закладів вищої освіти через ендавмент це внесок.

Найскладнішим елементом у сучасних реаліях в діяльності ендавментів є самі по собі пожертви. В Україні дуже слабо розвинена культура благодійництва. Так, в умовах збройної агресії громадяни та юридичні особи масово здійснюють пожертви на збройні сили країни, однак така ситуація виникла виключно внаслідок того, що це торкнулось безпосередньо або опосередковано дуже великої кількості осіб. Такий приклад досяг масовості, однак за своїм значенням є тільки початком виховання культури благодійництва в Україні. В основному, в умовах сьогодення благодійна діяльність є вкрай непопулярною.

Тому перш за все необхідні рішучі та ефективні дії, що направлені на популяризацію благодійної діяльності, підвищення її престижу.

В ст. 5 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» визначено, що благодійники спільно чи індивідуально можуть здійснювати благодійну діяльність на підставі добровільного вибору одного або кількох таких її видів:

- 1) безоплатна передача у власність бенефіціарів коштів, іншого майна, а також безоплатне відступлення бенефіціарам майнових прав;
- 2) безоплатна передача бенефіціарам права користування та інших речових прав на майно і майнові права;
- 3) безоплатна передача бенефіціарам доходів від майна і майнових прав;
- 4) безоплатне надання послуг та виконання робіт на користь бенефіціарів;
- 5) благодійна спільна діяльність та виконання інших контрактів (договорів) про благодійну діяльність;
- 6) публічний збір благодійних пожертв;
- 7) управління благодійними ендавментами;
- 8) виконання заповітів, заповідальних відказів і спадкових договорів для благодійної діяльності;
- 9) проведення благодійних аукціонів, негрошових лотерей, конкурсів та інших благодійних заходів, не заборонених законом.

Серед перелічених видів діяльності, звичайно, найпоширенішим є передача у власність бенефіціарів коштів або цінних паперів. Саме зазначена модель описана в абзаці другому підпункту 170.7.5 пункту 170.7 статті 170 Податкового кодексу України де зазначається, що термін «ендавмент» означає суму коштів або цінних паперів, які вносяться благодійником у банк або небанківську фінансову установу, завдяки чому набувач благодійної допомоги отримує право на використання процентів або дивідендів, нарахованих на суму такого ендавменту. При цьому такий набувач не має права витратити або відчужувати основну суму такого ендавменту без згоди благодійника.

Зазначені внески можуть робити як сторонні благодійники, так і особи, пов'язані з отримувачем таких пожертв.

Також саме по собі управління ендавментом може розглядатися як різновид благодійної діяльності за умови, якщо послуги з управління надаються безкоштовно або з певною знижкою. Розмір фактично не оплачених послуг (або розмір знижки на них) і буде благодійним внеском. Схожу природу має і безоплатне надання послуг, як вид благодійної діяльності, з тою відмінністю, що конкретний вид послуг законом не передбачено, а тому їх перелік є невичерпним.

Однак слід зазначити, що відповідно до підпункту 2 пункту 3 статті 166 Податкового кодексу України сума коштів або вартість майна, перерахованих (переданих) платником податку у вигляді пожертвувань або благодійних внесків неприбутковим організаціям, та на розмір якої може бути надано податкову знижку шляхом зменшення розміру оподаткованого прибутку на розмір такої суми, не може перевищувати 4 відсотків суми його загального оподаткованого доходу такого звітного року. Такий підхід є вкрай нераціональним якщо ми хочемо стимулювати благодійну діяльність. Таке обмеження необхідно або прибрати повністю або збільшити суттєво.

Існують критики такого підходу. Так наприклад в багатьох країнах, у тому числі США, діють спеціальні податкові пільги для компаній або індивідуальних благодійників із метою розширення їх партнерства з

університетськими ендавментами. Р. Рейч наводить такий приклад. Кілька років тому М. Уїтман, тепер генеральний директор компанії Hewlett-Packard, пожертвувала \$ 30 млн Принстону, одержавши податкові пільги близько \$ 10 млн. Тобто, по суті, Принстон здобув \$ 20 млн від М. Уїтман і \$ 10 млн із казначейства, а точніше – від платників податків. Якщо додати до цієї суми недоодержані податки на приріст капіталу і на майбутні доходи, то загальних державних витрат стане ще більше. За оцінками економіста Р. Веддера, щорічна «урядова субсидія» Принстону становить близько \$ 54 тис. на одного студента. Аналогічна картина і по інших елітних університетах¹.

Однак на нашу думку така критика є необґрунтованою, особливо в наших реаліях. По-перше, в нашій країні поки що відсутні ризики надприбутків від діяльності наукових або освітніх ендавментів з очевидних причин – їх незначної кількості та вкрай незначного розміру. По-друге, незрозумілим є підхід щодо намагання екстраполювати надану урядом податкову пільгу на розмір благодійного внеску. Якщо навіть допустити такий прямий зв'язок, то чому б таким чином, опосередковано, не здійснювати державну підтримку наукової та освітньої діяльності. Тим більше що для цього державі не потрібні додаткові ресурси. Так, вони знадобляться в інших статтях видатків держбюджету, оскільки буди «недоплаченими». Однак в цьому й полягає суть державної підтримки – здійснити дії з боку держави, які конструктивно впливатимуть на отримувачів такої державної підтримки.

На окрему увагу заслуговують такі види благодійництва як безоплатна передача бенефіціарам доходів від майна і майнових прав та безоплатне відступлення бенефіціарам майнових прав. Такий спосіб благодійництва та наповнення ендавменту є досить цікавим оскільки майно в такому випадку не відчужується, а залишається у його власника (благодійника). Хоча за законом внески до ендавменту також не можуть бути відчужені, однак все ж таки право власності на них передається, на відміну від передачі доходів від майна, майнових прав. Така схема виглядатиме більш надійною для благодійників, оскільки саме по собі благодійництво – це вже передача певного майна, певний збиток, однак передача доходів з майна, суто психологічно, є легшою. Таким чином мінімізується вплив перепоп для такого фінансування.

В будь-якому випадку для благодійництва потрібна мотивація, як і для будь-якої іншої діяльності, звичайно. До основних «драйверів» пасивної мотивації можна віднести такі ідеї:²

- «Ідея нескінченності». Саме завдяки цій ідеї успішні та заможні особи створюють приватні фонди та жертвують в ендавменти. На додаток до їхніх філантропічних намірів необхідно пам'ятати, що люди, які вклали все життя в побудову власної імперії та репутації, прагнуть зробити так, щоб ця репутація жила вічно. Якщо люди жертвують в ендавмент, вони розуміють, що ці кошти допомагатимуть університету або іншій організації впродовж всього часу їхнього існування.

---

¹ Reich R. How Taxpayers Unknowingly Fund Elite Private Universities as Public School Subsidies Shrink / Truthdig URL: http://www.truthdig.com/report/item/taxpayers_fund_elite_private_universities_public_school_subsidies_20141014 (дата звернення 03.11.2018).

² Harvard receives its largest gift / Harvard gazette, June 3, 2015 URL: <http://news.harvard.edu/gazette/story/2015/06/harvard-receives-its-largest-gift> (дата звернення 03.11.2018)

- Наступний значний «пасивний» мотиватор досить схожий на попередній – це бажання «сильних світу цього» впливати на суспільство в цілому. Ця теза не стосується більшості донорів, але в кожному місті є люди, що мають достатньо коштів і є лідерами у своїх громадах. Значні пожертви в елітні заклади, на кшталт музеїв або приватних шкіл, є одним зі шляхів для заможних родин до передачі свого соціального статусу своїм дітям.

Зарубіжні університети дотримуються різних моделей формування ендавментів. Серед них ¹:

1) замкнута модель (ендавмент «великих власників», «оптова» модель): незначна кількість жертвувачів; великий розмір пожертвувань; рідке поповнення фонду; низька інформаційна прозорість функціонування фонду;

2) відкрита модель (ендавмент «середнього класу», «роздрібна», демократична модель): велика кількість жертвувачів; диверсифікована структура пожертвувань (з боку співробітників, випускників та їх асоціацій, політичних діячів, батьків студентів, підприємств-роботодавців, організацій-партнерів, представників бізнесу, некомерційних організацій тощо); пожертвування різних розмірів; постійне поповнення фонду; висока інформаційна прозорість його функціонування. Наприклад, наповнення ендавменту Стенфорду здійснюється у понад двадцять різних способів, включаючи переводы з мобільного телефону та електронні гроші, але основний збір коштів проходить у рамках спеціальних кампаній, присвячених до певних подій. МТІ свого часу дуже допомогли пожертвування Джорджа Істмена - засновника компанії Kodak і колишнього випускника. Потім МТІ заручився підтримкою 200 промислових компаній і Білла Гейтса, ставши ВНЗ із привабливою для бізнесу екосистемою та з 12-мільярдним ендавментом. Зараз у МТІ мають місце як індивідуальні, так і корпоративні пожертвування, хоча обсяги перших майже втричі перевищують надходження від корпорацій^{2,3};

3) змішана модель - має всі риси відкритої моделі, однак значна частина активів формується за рахунок великих пожертвувань, насамперед фізичних осіб. Скажімо, основна частина активів Гарвардського ендавменту (90% фонду) була сформована за рахунок великих донорів, а зараз фонд поповнюється переважно за рахунок пожертвувань студентів університету, які при випуску відраховують невеликі суми (у 2012 р. це зробили 80,4% випускників; у 2013 р. - 83,6 %).

Оскільки на сьогодні благодійницька діяльність в сфері освіти та науки є непопулярною – необхідно створити всі умови для залучення коштів до ендавментів. Тому найбільш доцільною нам здається була б відкрита модель формування ендавментів.

Нерідко роботу з формування фондів зарубіжні університети проводять у вигляді проектів чи програм, розробляючи різні фондоутворюючі продукти, які реалізуються на постійній або циклічній основі. Зокрема, такий продукт, як «Плановані дарування» (Planned

¹ Эндаумент-фонды (фонды целевого капитала) государственных и муниципальных образовательных учреждений: организация деятельности, состояние и перспективы развития: практ. руководство / Я. М. Миркин (руководитель проекта), К. Б. Бахтараева, А. В. Левченко, М. М. Кудинова (при участии Т. В. Жуковой). М.: Финансовый университет, 2010. С. 36–37.

² Как собрать 11 миллиардов, или самое главное про эндаументы. Онлайн-медиа EDUTAINME. URL : <http://www.edutainme.ru/post/kak-sobrat-11-milliardov> (дата звернення 03.11.2018).

³ Алашеев Ю. Университетские эндаумент-фонды. Российский и мировой опыт / Сайт Института экономической политики имени Е.Т. Гайдара. URL: http://www.iep.ru/files/Gaidarovskij_Forum2014/4_Alasheev.pdf (дата звернення 03.11.2018).

Giving) може включати програми: заповіт (Bequest), дарчий ануїтет (Gift Annuity), спільний фонд доходів (Pooled Income Fund), траст із подальшим благодійницьким майновим правом (Charitable Remainder Trust), траст з основною благодійницькою метою (Charitable Lead Trust), нерухоме майно, що передається частково (Retained Life Estate), та інші. Пожертвування відбуваються відповідно до юридично вивіреного алгоритму, а за окремими програмами - протягом кількох років. Достатньо популярним у зарубіжних ВНЗ є продукт «Щомісячні внески» (Recurring/Monthly Giving), який є зручним і для фандрайзерів, і для донорів, адже припускає можливість автоматичного списування внесків із зарплати донорів¹. При цьому, оскільки донорів (дарувальників) може бути кілька і заповідати свої активи вони можуть на різні цілі, університети мають можливість засновувати кілька або навіть багато ендавментів².

Однією з суттєвих перепон для здійснення благодійництва є, безумовно, репутація закладів вищої освіти та наукових установ. Кількість закладів вищої освіти III-IV рівнів акредитації у 2017/18 навчальному році складає 289 одиниць³. Упродовж 2017р. наукові дослідження і розробки (далі – НДР) в Україні виконували 963 організації, 45,8% з яких відносилися до державного сектору економіки, 39,0% – підприємницького, 15,2% – вищої освіти⁴.

Зрозуміло, що фінансування за моделлю ендавментів всіх зазначених вище осіб, які здійснюють наукову та освітню діяльність, неможливе. Звичайно встановити такий вкрай необ'єктивний показник як репутація досить складно. Однак визначення усередненого переліку з 10 або 20 лідерів за різними опитуваннями цілком можливо. Зазначений перелік немає сенсу наводити, однак всі інші установи та заклади просто загубляться нижче 2 десятків позицій такого переліку та будуть посідати різні місця в залежності від методики їх оцінювання. Тому фактично, маючи певною мірою об'єктивний критерій – зайняття вищих позицій в різноманітних рейтингах – благодійникам буде легше обрати цільові установу або заклад для здійснення пожертви. Тому такі рейтинги доцільно було б проводити серед авторитетних видань та роботодавців.

Окремо також будуть позитивно впливати на формування певного авторитету навчального закладу профільні змагання серед його студентів.

Для наукових установ аналогом таких змагань можуть стати комерційні та державні замовлення на виконання певних наукових або науково-дослідних робіт. Гарним прикладом є конкурси зі створення зразків зброї у США. Міністерство оборони США оголошує завдання, проводить конкурс та обирає серед запропонованих прототипів найбільш відповідний і компанія, яка його спроектувала, отримує державний багаторічний контракт. Звичайно в таких конкурсах на території США в

¹ Хижняк, В. Д. Новикова О. В. Развитие эндаумент-фонда высшего учебного заведения. Экономический портал. URL: <http://institutions.com/general/2363-razvitie-endaument-fonda-vysshego-uchebnogo-zavedeniya.html>. (дата звернення 03.11.2018)

² Шевченко Л. С. Ендавмент-фонди в інвестиційній стратегії зарубіжних університетів // Україна: аспекти праці № 1, 2015. С. 8–16.

³ Кількість закладів вищої освіти III-IV рівнів акредитації у 2017/18 навчальному році / Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html (дата звернення 03.11.2018).

⁴ Кількість організацій, які виконують наукові дослідження й розробки / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/ni/zndr2017.doc> (дата звернення 03.11.2018).

більшості випадків приймають участь приватні компанії, однак перемога в аналогічному конкурсі в Україні як державної наукової установи або закладу вищої освіти так і приватної компанії створило б певну позитивну репутацію. Запропоновані ж на такому конкурсі зразки були б чудовою рекламою для учасників конкурсу.

Слід звернути увагу на позитивний бік змагальності між закладами вищої освіти або між науковими установами за благодійні внески. Звичайно віддавати свої кошти на підтримку пропозиції, яка заздалегідь не матиме результатів, не буде ніхто. Тому така конкуренція між відповідними закладами та установами позитивно вплине на їх діяльність оскільки неефективність та марнотратство буде прямим шляхом до зубожіння. Тоді як результативність надаватиме можливість отримати більші пожертви від ширшого кола зацікавлених осіб.

Кожен з перелічених вище методів сам по собі не здатен показово проілюструвати доцільність інвестування в той чи інший навчальний заклад. Однак в комплексі вони зможуть надати можливість зорієнтуватися.

Характерною та позитивною рисою ендавментів є те, що основна сума внеску є недоторканою без згоди особи, що її пожертвувала. така сума інвестується і з доходів із неї здійснюється цільове фінансування.

Середня прибутковість інвестицій ендавментів складає близько 10–11% річних, розмір виплат на основні цілі діяльності фонду – близько 5% (від суми його активів), таким чином, приблизно половина доходів реінвестується. Частина реінвестованих доходів поглинається інфляцією, що забезпечує реальний річний приріст активів в межах 1–2%¹. Слід зазначити що такі цифри характерні для країн, в яких ендавменти є поширеними та історично функціонують вже давно, мають усталені моделі функціонування та високий рівень розвиненості.

Оскільки частина коштів постійно реінвестується, тобто частина прибутку спрямовується не на видатки, а на поповнення фонду, то одним зі способів пожертви також може бути передання до фонду суттєвої суми пожертви, за умови реінвестиції прибутку. Після досягнення певного рівня «власних коштів» (реінвестованих з прибутку), які будуть формуватися з прибутку, благодійнику повертається його внесок.

Загалом можливо виділити такі позитивні та негативні риси ендавментів.

ПОЗИТИВНІ	НЕГАТИВНІ
- постійний приріст суми за рахунок реінвестування та інших джерел поповнення; - збереження суми внесків і неможливість здійснити їх відчуження без дозволу благодійника або у порядку передбаченому ним; - контроль за витрачанням прибутку від ендавменту;	- ризик втрати основної суми без досягнення мети, оскільки здійснюється інвестування наукової діяльності, що не завжди досягає бажаного результату; - за умови невеликого розміру основного фонду - прибутки з нього, враховуючи світовий досвід, будуть несуттєвими. Істотне співвідношення між розміром

¹ Нанівська Є.В. Альтернативні джерела фінансування вищої освіти України / Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Інновації та традиції в сучасній науковій думці». URL: <http://intkonf.org/nanivska>. (дата звернення 03.11.2018).

- можливість постійно та необмежено поповнювати суму за рахунок широкого переліку джерел; - широкий перелік джерел формування ендавменту; - широкий перелік цілей, на які може бути спрямовано прибуток від фонду; - при залученні компаній з управління активів, ресурси ендавменту будуть інвестуватись досвідченими професіоналами; - можливість інвестувати кошти ендавменту з контрольованим рівнем ризикованості; - боротьба за благодійників серед закладів та установ, які претендують на внески;	внеску та фактично отримуюваного з нього прибутку носить хоча й статистичний, обумовлений механізмом діяльності ендавменту, характер, та все ж досить негативний. Так розмір щомісячного прибутку складає приблизно 1/120 частину від розміру внеску (при дохідності ендавменту у розмірі 10% річних), або 1/150 частина від (при дохідності ендавменту 8% річних). - необхідність нести витрати, пов'язані з обслуговуванням інвестиційної діяльності;

Підсилювати та розвивати позитивні сторони очевидно є необхідним, а негативні слід спробувати подолати.

Так із ризиком втрати можливо впоратись або застрахувавши його, хоча це будуть додаткові видатки та все ж, або вкладати в перевірені ендавменти, ризик збитків в яких пов'язаний виключно з глобальними катаклізмами, а не з неефективною та непрофесійною поточною діяльністю.

Негативна сторона у вигляді співвідношення розміру внеску до розміру прибутку усувається шляхом залучення більшої кількості коштів. Глобально це може бути здійснено зміною податкового законодавства і зняттям обмеження у вигляді максимальної суми, на яку може бути зменшено дохід благодійника і яка не може перевищувати 4 % суми його загального оподаткованого доходу такого звітного року. Очевидно, що така перепона є об'єктивною на шляху до стимулювання благодійної діяльності в і Україні взагалі та діяльності ендавментів зокрема.

ВИСНОВКИ

Розвиток ендавментів в Україні перш за все потребує популяризації самої благодійності загалом та внесків до ендавмент фондів зокрема:

Необхідно розширити перелік способів здійснення внесків до ендавменту, оскільки запропоновані в Законі України «Про вищу освіту» та обумовлені в Податковому кодексі України є досить обмеженими.

Слід зменшити мінімальний строк у 36 місяців, який закріплений у визначенні ендавменту в Законі України «Про вищу освіту». Це спростить залучення додаткових внесків, які можуть бути передані і на менші строки.

Можливо декілька варіантів організації ендавменту:

- створення фонду в рамках існуючого закладу вищої освіти або наукової установи без створення окремої юридичної особи;
- створення окремої юридичної особи для управління ендавментом;
- доручення управління ендавментом професійним інвесторам.

При поєднанні підходів щодо створення органу управління ендавментом та доручення інвестування коштів цього ендавменту професійним інвесторам, досягається найбільш ефективний результат щодо отримання прибутку, безпечності, професійності і зацікавленості у розвитку закладу вищої освіти або наукової установи.

Необхідно внести зміни до підпункту 170.7.5 пункту 170.7 статті 170 Податкового кодексу України замінивши слова «які вносяться благодійником у банк або небанківську фінансову установу» на слова «які передаються у власність набувачу благодійної допомоги строково або безстроково».

Пропонуємо виключити з назви «сталий фонд (ендавмент) закладу вищої освіти» в Законі України «Про вищу освіту» слова «закладу вищої освіти». Така зміна буде сприяти примноженню наукових досліджень з результатами, а з іншого – сприятиме додатковому фінансуванню навчальних закладів. В результаті неї ініціаторами створення ендавментів зможуть бути не тільки заклади вищої освіти, а й зацікавлені у дослідженнях особи.

Найкращою моделлю інвестування є змішана, за якої перелік джерел фінансування ендавменту є необмеженим.

Для спрощення вибору ендавменту за наявної можливості у благодійника здійснити пожертву корисно було б:

- проводити різноманітні рейтинги серед закладів вищої освіти;
- проводити змагання між університетами (наукові в тому числі);
- проводити конкурси на виконання державних замовлень серед наукових установ із оголошенням як результатів так і запропонованих варіантів виконання конкурсних завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Harvard receives its largest gift / Harvard gazette, June 3, 2015 URL: <http://news.harvard.edu/gazette/story/2015/06/harvard-receives-its-largest-gift> (дата звернення 03.11.2018)
2. Harvard University Endowment Delivers 15,4 % Return for Fiscal Year 2014 / Harvard Management Company URL: http://www.hmc.harvard.edu/docs/2014_HMC_Endowment_Results_Press_Release.pdf (дата звернення 03.11.2018).
3. Overview of Science, technology and innovation / Official website of Eurostat the statistical office of the European Union. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/science-technology-innovation> (дата звернення 03.11.2018).
4. Reich R. How Taxpayers Unknowingly Fund Elite Private Universities as Public School Subsidies Shrink / Truthdig URL: http://www.truthdig.com/report/item/taxpayers_fund_elite_private_universities_public_school_subsidies_20141014 (дата звернення 03.11.2018).
5. Singh How M. To Invest Like An Endowment / Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/articles/financial-theory/09/ivy-league-endowments-money-management.asp>. (дата звернення 03.11.2018).
6. Алашеев Ю. Университетские эндаумент-фонды. Российский и мировой опыт / Сайт Института экономической политики имени Е.Т. Гайдара. URL: http://www.iep.ru/files/Gaidarovskij_Forum2014/4_Alasheev.pdf (дата звернення 03.11.2018).
7. Как собрать 11 миллиардов, или самое главное про эндаументы. Онлайн-медиа EDUTAINME. URL : <http://www.edutainme.ru/post/kak-sobrat-11-milliardov> (дата звернення 03.11.2018).
8. Кількість закладів вищої освіти III-IV рівнів акредитації у 2017/18 навчальному році / Державна служба статистики України. URL:

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html (дата звернення 03.11.2018).

9. Кількість організації, які виконують наукові дослідження й розробки / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/ni/zndr2017.doc> (дата звернення 03.11.2018).

10. Нанівська Є.В. Альтернативні джерела фінансування вищої освіти України / Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Інновації та традиції в сучасній науковій думці». URL: <http://intkonf.org/nanivska>. (дата звернення 03.11.2018).

11. Стан розвитку науки і техніки, результати наукової і науково-технічної діяльності за 2017 рік: аналітична довідка / Міністерство освіти і науки. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/nauka/informatsiyno-analitychni/AD_NAUKA_2017.pdf (дата звернення 03.11.2018).

12. Хижняк, В. Д. Новикова О. В. Развитие эндаумент-фонда высшего учебного заведения. Экономический портал. URL: <http://institutiones.com/general/2363-gazvitie-endaument-fonda-vysshego-uchebnogo-zavedeniya.html>. (дата звернення 03.11.2018)

13. Шевченко Л. С. Ендаумент-фонди в інвестиційній стратегії зарубіжних університетів // Україна: аспекти праці № 1, 2015.

14. Эндаумент-фонды (фонды целевого капитала) государственных и муниципальных образовательных учреждений: организация деятельности, состояние и перспективы развития: практ. руководство / Я. М. Миркин (руководитель проекта), К. Б. Бахтараева, А. В. Левченко, М. М. Кудинова (при участии Т. В. Жуковой). М.: Финансовый университет, 2010.

**PERSPECTIVES FOR THE DEVELOPMENT OF RELATIONS ABOUT
ENDOWMENTS OF SCIENTIFIC INSTITUTIONS AND EDUCATION UNITS**

Bernatskyi M. V., Candidate of Legal Sciences, researcher
of the Department of Methodology of Private Law Research
of the Academician F. H. Burchak Scientific Research
Institute of Private Law and Entrepreneurship of NALS of
Ukraine (Kyiv)

Keywords: endowment, institution of higher education, scientific institution, philanthropy, investment, management bodies of a legal entity.

The article examines the prospects of the formation and development of the endowment scientific institutions and educational institutions as alternative sources of funding their activities in Ukraine. Researched the obstacles that may arise in creating and filling the endowment and ways to overcome these barriers are explored. Possible options for solving problems related to small volumes of charity in general and contributions to the endowment in particular are offered. Possible models of functioning of endowment and ways of their filling are considered. Among the models are three: the operation of an entrant within the institution of education or a research institution; creation of a separate legal entity; transfer of collected funds to management of professional investors. It is proposed to use a mixed model of functioning of the endowment, in which institutions of its management will be established in the institution of higher education or a scientific institution, but investment of its funds will be carried out by professional financial institutions. Thus, the effect of negative features as a model of the functioning of an endowment within a scientific institution or institution of higher education and transfer of the management function of such an entrant to a newly created legal entity or professional investors may be eliminated. The foreign experience of the functioning of the entangles in the leading universities of the world is researched. Attention is drawn to the inconsistency of legislation in the matter of entangles in the Law of Ukraine "On Higher Education" and the Tax Code of Ukraine. Amendments are proposed to harmonize these regulations. It is also proposed to create an endowment not on the initiative of institutions of higher education or scientific institutions, but on the initiative of interested in the researching persons. In order to increase the popularity of the activity of the enterprises, it is proposed to extend tax incentives for benefactors. The position is held that such an approach can be considered including state aid for the development of scientific activity.